

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

СУЧАСНИЙ СТАН АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Ковтун Алла, Михайленко Юлія

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-087

Annotation

Introduction and purpose of the study. The article is devoted to the study of the features of physical education of students with disabilities in higher education institutions. Scientific research conducted in the direction of adaptive physical education, mainly devoted to the historical, organizational and pedagogical aspects of the formation and development of adaptive physical education as an academic discipline and social practice; basic position of adaptive physical education; individual issues of adaptive sports. However, problems of adaptive physical education of students with disabilities remain insufficiently developed. The hypothesis of the study is that the study of the peculiarities of the process of physical education of persons with disabilities in higher education institutions will allow to identify existing problems and identify ways to solve them to improve the psychophysical condition and adaptation of these students to training in higher education. The purpose of the study is to study the current state of physical education of students with disabilities in Ukraine in order to identify existing problems in adapting to training and improving the psychophysical state of such students.

Materials and methods. In the scientific research the scientific-methodical literature on the studied issues was analyzed, as well as the medical cards of the students were studied and pedagogical observation of the process of physical education of students with disabilities in the Oles Honchar Dnipro National University was conducted.

Results. The analysis of literary sources has found that adaptive physical education of students with disabilities is an actual problem, which involves the introduction into practice of various pedagogical technologies. The results of the analysis of documentary materials revealed that in the 2017-2018 academic year, at the Dnipro National University named after O. Gonchar, 152 students with disabilities studied, which was 1.8% of the total number of applicants for higher education. Among the nosological groups of disability, the most common are chronic diseases of the internal organs (31%), visual disturbance (19%), and anomalies of the development of extremities (14%). Pedagogical observation has shown that the adaptive physical education of students with disabilities in the the Oles Honchar Dnipro National University is carried out in groups of physical rehabilitation and consists of assimilation of the theoretical section and medical physical culture depending on the diagnosis. Students with disabilities either attend practical classes in physical rehabilitation groups or are exempt from practical physical education classes. Control over the dynamics of physical fitness indicators is based on the registration of their meanings at the beginning and end of the semester and the academic year.

Conclusions. Physical culture and health work with students with disabilities is not effective due to the identified problems of adaptive physical education of students: lack of access to physical activity, inadequate readiness of teachers of physical education departments for work with students with disabilities, lack of methodical materials on the organization of physical education classes, integrated training, unsatisfactory equipment with special sport inventory and equipment, etc.

Key words: adaptive physical education, students, disability, adaptation to education, higher education.

Анотація

Вступ і мета дослідження. Стаття присвячена вивченню особливостей фізичного виховання студентів з інвалідністю у закладах вищої освіти. Наукові дослідження, що проводяться у напрямі адаптивної фізичної культури, переважно присвячені історичним, організаційним та педагогічним аспектам становлення та розвитку адаптивної фізичної культури як навчальної дисципліни та галузі соціальної практики; базовим положенням адаптивного фізичного виховання; окремим питанням адаптивного спорту. Проте недостатньо розробленими залишаються проблеми адаптивного фізичного виховання студентів з інвалідністю. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що вивчення особливостей процесу фізичного виховання осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти дозволить виявити наявні проблеми та визначити шляхи їх вирішення для покращення психофізичного стану та адаптації зазначених студентів до навчання при отриманні вищої освіти. Мета дослідження полягає у вивченні сучасного стану фізичного виховання студентів з інвалідністю в Україні для визначення наявних проблем щодо адаптації до навчання та покращення психофізичного стану таких студентів.

Матеріали та методи. У науковому дослідженні було проаналізовано науково-методичну літературу з досліджуваної проблематики, а також вивчено медичні картки студентів та проведено педагогічне спостереження за процесом фізичного виховання студентів з інвалідністю у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Результати. Аналіз літературних джерел виявив, що адаптивне фізичне виховання студентів з інвалідністю є актуальною проблемою, яка передбачає впровадження в практику роботи різних педагогічних технологій. Результати аналізу документальних матеріалів виявили, що у 2017-2018 навчальному році у Дніпровському національному університеті імені О. Гончара навчалося 152 студента з інвалідністю, що складало 1,8% від загального числа здобувачів вищої освіти. Серед нозологічних груп інвалідності у студентів найбільш поширеними є хронічні захворювання внутрішніх органів (31%), порушення зору (19%) та аномалії розвитку кінцівок (14%). Педагогічне спостереження показало, що адаптивне фізичне виховання студентів з інвалідністю у ДНУ ім. О. Гончара здійснюється у групах фізичної реабілітації і складається із засвоєння теоретичного розділу та лікувальної фізичної культури у залежності від діагнозу. Студенти з інвалідністю або відвідують практичні заняття у групах фізичної реабілітації, або звільнені від практичних занять з фізичного виховання. Контроль за динамікою показників фізичного стану здійснюється на основі реєстрації їх значень на початку і кінці семестру і навчального року.

Висновки: Фізкультурно-оздоровчої робота зі студентами з інвалідністю недостатньо ефективна внаслідок виявлених проблем адаптивного фізичного виховання студентів: недопуск до занять фізичними вправами, недостатня готовність викладачів кафедр з фізичного виховання для роботи зі студентами з інвалідністю, недостатність методичних матеріалів з організації фізкультурних занять інтегрованого навчання, незадовільна оснащеність спеціальним спортивним інвентарем та обладнанням тощо.

Ключові слова: адаптивне фізичне виховання, студенти, інвалідність, адаптація до навчання, вища освіта.

Аннотация

Введение и цель исследования. Статья посвящена изучению особенностей физического воспитания студентов с инвалидностью в заведениях высшего образования. Научные исследования, проводимые в направлении адаптивной физической культуры, преимущественно посвящены историческим, организационным и педагогическим аспектам становления и развития адаптивной физической культуры как учебной дисциплины и отрасли социальной практики; базовым положением адаптивного физического воспитания; отдельным вопросам адаптивного спорта. Однако недостаточно разработанными остаются проблемы адаптивного физического воспитания студентов с инвалидностью. Гипотеза исследования заключается в том, что изучение особенностей процесса физического воспитания лиц с инвалидностью в заведениях высшего образования позволит выявить существующие проблемы и определить пути их решения для улучшения психофизического состояния и адаптации указанных студентов к обучению при получении высшего образования. Цель исследования заключается в изучении современного состояния физического воспитания студентов с инвалидностью в Украине для определения имеющихся проблем в адаптации к обучению и улучшении психофизического состояния таких студентов.

Материалы и методы. В научном исследовании были проанализированы научно-методическая литература по исследуемой проблематике, а также изучены медицинские карты студентов и проведено педагогическое наблюдение за процессом физического воспитания студентов с инвалидностью в Днепропетровском национальном университете имени Олеся Гончара.

Результаты. Анализ литературных источников показал, что адаптивное физическое воспитание студентов с инвалидностью является актуальной проблемой, которая предусматривает внедрение в практику

работы различных педагогических технологий. Результаты анализа документальных материалов показали, что в 2017-2018 учебном году в Днепровском национальном университете имени О. Гончара обучалось 152 студента с инвалидностью, что составляло 1,8% от общего числа соискателей высшего образования. Среди нозологических групп инвалидности у студентов наиболее распространены хронические заболевания внутренних органов (31%), нарушение зрения (19%) и аномалии развития конечностей (14%). Педагогическое наблюдение показало, что адаптивное физическое воспитание студентов с инвалидностью в высшем учебном заведении осуществляется в группах физической реабилитации и состоит из усвоения теоретического раздела и лечебной физической культуры в зависимости от диагноза. Студенты с инвалидностью или посещают практические занятия в группах физической реабилитации, или освобождены от практических занятий по физическому воспитанию. Контроль за динамикой показателей физического состояния осуществляется на основе регистрации их значений в начале и конце семестра и учебного года.

Выводы: Физкультурно-оздоровительная работа со студентами с инвалидностью недостаточно эффективна вследствие выявленных проблем адаптивного физического воспитания студентов: недопуск к занятиям физическими упражнениями, недостаточная готовность преподавателей кафедр физического воспитания для работы со студентами с инвалидностью, недостаточность методических материалов по организации физкультурных занятий интегрированного обучения, неудовлетворительная оснащенность специальным спортивным инвентарем и оборудованием и тому подобное.

Ключевые слова: адаптивное физическое воспитание, студенты, инвалидность, адаптация к обучению, высшее образование.

Вступ. Інтеграція України в європейські структури потребує нових підходів до вирішення проблем людини з інвалідністю. Досвід зарубіжних країн свідчить, що головним напрямом підтримки таких людей є створення доступного та сприятливого середовища для існування, можливостей навчання професійної освіти та ефективної професійної реабілітації. Головними завданнями професійної реабілітації людини з інвалідністю є: надання рівних із здоровими людьми можливостей у сфері трудових відносин та освіти, підвищення рівня зайнятості та забезпечення раціонального працевлаштування через одержання належної професійної освіти або підвищення кваліфікації, підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці, посилення мотивації до праці [3, 14, 22].

В Україні вже створено законодавчо-нормативне підґрунтя системи професійної реабілітації людини з інвалідністю. При цьому здобуття вищої освіти – важливий фактор соціалізації та інтеграції людей з інвалідністю. Сьогодні саме якісна освіта виступає передумовою успішної самореалізації людини в суспільстві. Численні

дослідження свідчать про те, що вища освіта входить у десятку цінностей, найбільш важливих для молоді. Вища освіта для людини з інвалідністю є шляхом до соціальної інтеграції та здобуття економічної незалежності. Люди з обмеженими можливостями здоров'я повинні одержувати необхідну підтримку при набутті якісної вищої освіти. Крім того, якісне навчання молоді з інвалідністю залежить, з одного боку, від втілення сучасних технологій в навчальний процес вищої школи, а, з іншого боку, від оточуючого середовища, в якому студенти з інвалідністю отримували б належну підтримку та почувалися б комфортно [7, 14, 22].

В дослідженнях, присвячених вивченню проблем інвалідності зазначається, що використання різноманітних форм, засобів, методів адаптивної фізичної культури для молоді з інвалідністю є надзвичайно ефективним чинником досягнення безпосереднього оздоровчого ефекту, підвищення інтелектуальної і фізичної працездатності, пізнання можливостей власного організму, боротьби зі шкідливими звичками, організації корисного і цікавого дозвілля, формування стійкої мотивації

та потреби в систематичних, самостійних заняттях фізичними вправами різного спрямування, але головне, що адаптивна фізична культура активно стимулює процес адаптації до умов навчання, нової соціальної ситуації, стимулює інтерес, мотивацію до здобуття професії та професійної самореалізації [2-5, 12, 16].

Наукові дослідження, що проводяться у напрямі адаптивної фізичної культури, переважно присвячені історичним, організаційним і педагогічним аспектам становлення та розвитку адаптивної фізичної культури як навчальної дисципліни та галузі соціальної практики [7, 11]; базовим положенням адаптивного фізичного виховання [3, 12, 17, 20]; окремим питанням адаптивного спорту [2, 11, 16]. Проте поза межами наукових розробок залишаються проблеми адаптивного фізичного виховання студентів з інвалідністю.

Гіпотеза наукового дослідження полягає в тому, що вивчення особливостей процесу фізичного виховання осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти дозволить виявити наявні проблеми та визначити шляхи їх вирішення для покращення психофізичного ста-

Рис. 1. Найбільш розповсюджені нозологічні форми у студентів з інвалідністю

ну та адаптації зазначених студентів до навчання при отриманні вищої освіти.

Мета дослідження – вивчити сучасний стан фізичного виховання студентів з інвалідністю в Україні для визначення наявних проблем щодо адаптації до навчання та покращення психофізичного стану таких студентів.

Матеріали і методи. У науковому дослідженні було проаналізовано науково-методичну літературу з досліджуваної проблематики, а також вивчено медичні картки студентів і проведено педагогічне спостереження за процесом фізичного виховання студентів з інвалідністю у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Результати. Трансформація системи освіти України у бік гуманізації значно розширила контингент вступників у заклади вищої освіти (ЗВО). Багато таких закладів відкрили двері для людей з інвалідністю. З 2015-2016 навчального року було запроваджено інклюзивну вищу освіту у Дніпровському національному університеті імені О. Гончара (ДНУ ім. О. Гончара), який у займається питанням створення умов для отримання якісної ви-

щої освіти особами з інвалідністю. Кафедра фізичного виховання ДНУ ім. О. Гончара забезпечує умови щодо соціально-психологічної адаптації та фізичної реабілітації таких студентів.

За офіційними даними у 2017-2018 навчальному році у ДНУ ім. О. Гончара навчалася 8255 студентів. Аналіз медичних карток показав, що до спеціального навчального відділення було зараховано 1207 студентів (15%), з яких 152 студента мали інвалідність, що складає 1,8% від загального числа здобувачів вищої освіти. Серед загальної кількості студентів з інвалідністю 4 студенти мали порушення слуху, 29 студентів – порушення зору, 1 студент – ураження спинного мозку, 21 студент – аномалії розвитку кінцівок, 12 студентів – ДЦП, 47 студентів – хронічні захворювання внутрішніх органів, 38 студентів – інші різні захворювання. Інвалідність студентів визначалася за даними лікарсько-консультативної комісії студентської поліклініки та комісії медико-соціальної експертизи (МСЕК). Найбільш розповсюдженими нозологічними формами у студентів виявилися такі (рис. 1) хронічні захворювання внутрішніх органів (31%), порушення

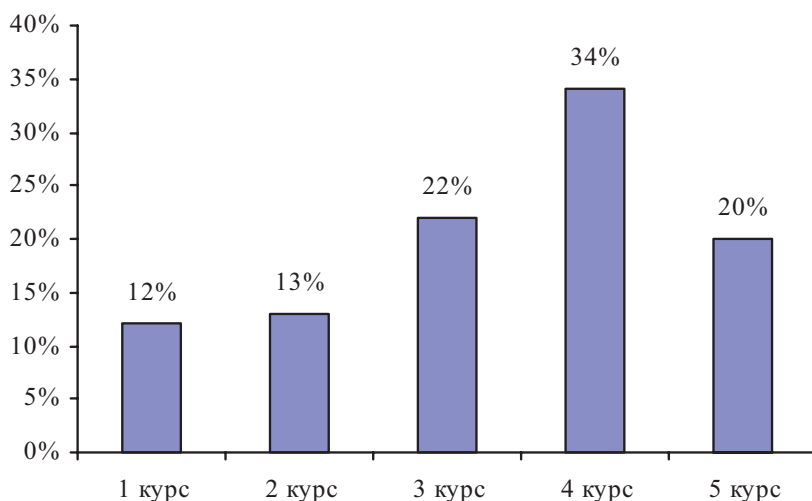
зору (19%) та аномалії розвитку кінцівок (14%).

Розподіл студентів з інвалідністю за курсами навчання у ДНУ ім. О. Гончара наведений на рисунку 2. З рисунку видно, що на кожному курсі навчалася в середньому 20% студентів з інвалідністю від їхньої загальної кількості. Найменша кількість студентів з інвалідністю була на першому курсі (12%), а найбільша – на четвертому курсі (34%). Причому на кожному курсі навчання були присутні студенти з різними нозологічними формами.

Результати педагогічного спостереження показали, що інтерес студентів з інвалідністю до фізичного виховання та спортивної діяльності у закладі вищої освіти низький і залежить від стану здоров'я, рівня фізкультурної освіченості, фізичної підготовленості, способу життя і поведінки, наявності шкідливих звичок. Майже 86% студентів з інвалідністю ніколи не займалися фізичними вправами.

Проте вимоги до студентів закладів вищої освіти передбачають отримання певного обсягу знань по всіх дисциплінах навчального плану, у тому числі з фізичного виховання. Студенти ДНУ ім. О. Гончара 1-4 курсів ступеня вищої освіти «Бакалавр», а за деякими спеціальностями 1 курсу ступеня вищої освіти «Магістр», обов'язково відвідують заняття з фізичного виховання в обсязі 2 години на тиждень. У підсумку складають залік за 100-бальною кредитно-модульною системою. Для студентів з інвалідністю виконання навчального плану закладу вищої освіти так само обов'язково. Але для них не має чітких нормативно-правових і програмно-нормативних документів, які визначають вимоги до цього спеціального контингенту студентів.

Як показало вивчення навчальної документації, спеціальне навчальне відділення проводить заняття зі студентами, які мають

Рис. 2. Розподіл студентів з інвалідністю за курсами навчання у закладі вищої освіти (від загальної кількості студентів з інвалідністю)

тимчасові або хронічні захворювання і наслідки різного роду травм, що не дозволяють їм повною мірою виконувати програму закладу вищої освіти з фізичного виховання. Для цих студентів розробляються окремі програми, як правило, – авторські. Ці програми мають свої особливості в кожному навчальному закладі. Постановка індивідуальних специфічних завдань залежить від нозологічної форми інвалідності і викликаних нею функціональних і рухових порушень. Тому студенти з інвалідністю навчаються за індивідуальними програмами у групах фізичної реабілітації.

Педагогічне спостереження виявило, що у групах фізичної реабілітації навчання складалося із засвоєння теоретичного розділу та лікувальної фізичної культури у залежності від діагнозу. Студенти з інвалідністю або відвідували практичні заняття у групах фізичної реабілітації (21% студентів), або були звільнені від практичних занять з фізичного виховання (79% студентів).

Загальнотеоретичні знання з фізичного виховання і здорового способу життя включені в лекційний курс з фізичного ви-

ховання закладу вищої освіти. Вони не тільки доступні, але і необхідні студентам з інвалідністю, незалежно від індивідуальної патології. Сьогодні викладачами кафедри фізичного виховання розглядається можливість розробки додаткових теоретичних тем, які ураховують специфіку даного контингенту. Методичні навички є необхідними студентам для самовдосконалення, забезпечення нормальної життєдіяльності і навчання, а в майбутньому – професійної діяльності за фахом.

Вибір конкретних фізичних вправ для лікувальної фізичної культури, рекомендованих студенту з інвалідністю, і тих вправ, в яких необхідні обмеження, здійснюється викладачами кафедри фізичного виховання в індивідуальному порядку і відносяться до вибірково направлених на формування адаптивних можливостей, на стимуляцію відновлення уражених м'язів, м'язових груп і порушених функцій.

У процесі фізичного виховання студентів з інвалідністю використовувались фізичні вправи необхідні для забезпечення життєдіяльності студентів з інвалідністю: ходьба, біг, плавання; ди-

хальні вправи з різних вихідних положень; вправи на рухливість хребта і корекцію порушень постави. Комплекс з таких вправ складав підготовчу частину заняття. Основна частина заняття включала навчання виконанню тих спеціальних вправ, які рекомендовані з арсеналу засобів лікувальної фізичної культури. Виконання спеціальних вправ здійснюється індивідуальним методом організації студентів, оскільки, окрім інвалідності, кожний з них має індивідуальні особливості фізичного розвитку, функціонального стану різних органів і систем організму. Заключна частина заняття передбачала відновлення після попереднього навантаження.

Педагогічне спостереження показало, що студенти з інвалідністю у вільний від навчання час мають можливість за бажанням відвідувати спортивні тренування з видів спорту, зокрема у регіональних відділеннях Українського центру фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт». Окрім цього, при певній теоретичній підготовці і, головне, при наявності бажання, молодь з інвалідністю може сама організувати доступні форми рухової активності (за винятком дуже складних випадків).

Щорічне оцінювання фізичної підготовленості у групах фізичної реабілітації не проводиться. Контроль за динамікою показників фізичного стану здійснюється на основі реєстрації їх значень на початку і кінці семестру і навчального року.

Обговорення. Нами виявлено, що у ДНУ ім. О. Гончара навчається близько 1,8% студентів з інвалідністю від загального числа здобувачів вищої освіти. При чому останніми роками спостерігається зниження кількості таких студентів, які вступили до ЗВО, що, на нашу думку, вказує на проблеми в їх адаптації до навчання. Дослідженнями вчених: Кашкової М.П., Чайковського М.Є., Уса-

чова Н.А. та інших [4, 13, 14] підтверджується, що середовище є важливим чинником реабілітації студентів, які мають інвалідність. Серед найважливіших факторів, що сприяють інтеграції людей з інвалідністю у суспільство, слід назвати отримання професійної освіти, зокрема у закладах вищої освіти. В ідеалі студентське середовище – це той чинник, який впливає на розкутість студента, що має певні проблеми з фізичним здоров'ям, змінює його свідомість, дає змогу відчувати себе повноцінною людиною, сприяє успішній соціалізації не тільки в студентській групі, але й в університетському середовищі загалом. Але зазначається, що фізичні дефекти студентів значною мірою ускладнюють їхні контакти з оточенням, обмежують участь у суспільному житті, негативно позначаються на особистісному розвитку, викликають почуття неспокою, невпевненості у собі, призводять до формування комплексу меншовартості. Студенти з інвалідністю мають певні особистісні особливості: це занижені самооцінка і рівень домагань, певні акцентуації характеру, неконструктивні психологічні захисти, неадекватні взаємини з ровесниками та дорослими, що може викликати як міжособистісні, так і внутрішньоособистісні конфлікти протягом навчання.

З результатів нашого дослідження видно, що на кожному курсі ДНУ ім. О. Гончара навчаються студенти різних нозологічних груп інвалідності, серед яких найбільш поширеними були хронічні захворювання внутрішніх органів, порушення зору та аномалії розвитку кінцівок. Напевно, студенти саме з цими патологіями найкраще адаптуються до навчання у закладах вищої освіти, ніж студенти з вадами слуху, дитячим церебральним паралічем, ураженням спинного мозку тощо, для яких, на наш погляд, необхідно, щоб заклад вищої освіти ство-

рював більше спеціальних умов для навчання.

У фундаментальних працях науковців Євсєєва С.П., Круцевич Т.Ю., Вінника Д.П та інших [2, 11, 12] показано, що адаптивне фізичне виховання – напрям у системі освіти і науки, який вивчає аспекти фізичного виховання людей, що мають в результаті захворювань або травм різні стійкі порушення життєво важливих функцій організму і пов'язаних з ними обмежень фізичних можливостей. Фізичне виховання у ЗВО для студентів з інвалідністю повинно мати яскраво виражену компенсаторну спрямованість. Пристосовування людей з інвалідністю до умов сучасного життя – один з напрямів діяльності українського суспільства, гарантований Конституцією України. Слід зазначити, що студенти з інвалідністю є особливою групою людей, для яких необхідна програма фізичного виховання, що враховує специфіку інвалідності.

В нашому дослідженні було виявлено, що навчально-педагогічний процес з адаптивного фізичного виховання студентів з інвалідністю здійснюється у групах фізичної реабілітації. При цьому деякі студенти з інвалідністю відвідують практичні заняття у групах фізичної реабілітації, проте абсолютна більшість з них звільнені від таких занять. На нашу думку, з одного боку, зареєстрований факт вказує на низьку обізнаність медичних працівників про користь занять з адаптивного фізичного виховання для студентів з інвалідністю для їх комплексної реабілітації, а, з іншого боку, вказує на бажання медичних працівників уникнути будь-якої відповідальності за можливі негативні наслідки допуску студентів з інвалідністю до практичних занять з фізичного виховання, яких при якійсь фаховій підготовці викладачів кафедр фізичного виховання не повинно спостерігатися. Так, у роботах Макарова Є.В., Ковтун

А.О., Усачова Н.А та інших [9, 6,13] показано, що кадрове забезпечення процесу фізкультурно-спортивної діяльності студентів з інвалідністю повинне постійно вдосконалюватися, орієнтуючись на динаміку соціального запиту суспільства. Від сучасного фахівця з фізичного виховання вищої кваліфікації вимагається наявність низки нових якостей у його педагогічній навчальній діяльності, що пов'язано з набуттям системних комплексних знань та вмінням використовувати їх у роботі. Наукове забезпечення сфери фізичної культури осіб з інвалідністю вимагає проведення відповідних наукових досліджень, наявності необхідних навчальних посібників, методичних розробок, видання спеціалізованих науково-методичних журналів, проведення конференцій.

Наші дослідження показали, що ті практичні заняття з фізичного виховання студентів з інвалідністю, які проводяться у закладі вищої освіти, організовані здебільшого групами, створеними за нозологічними формами. Проте аналіз наукової літератури підтверджує, що сьогодні в багатьох розвинутих країнах організація навчального процесу студентів з інвалідністю здійснюється в інтегрованих групах [2, 15, 17, 19, 21]. Інтеграція студентів з інвалідністю в навчальне середовище передбачає взаємну адаптацію, з одного боку, студентів, які приходять до закладу вищої освіти зі спеціалізованих навчальних закладів чи сімейного кола до нових умов навчання в інтегрованому освітньому середовищі, а також самого ЗВО до потреб студентів з інвалідністю. Особливістю навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі є те, що, сприймаючи їх як рівних, до них висувають такі ж вимоги з боку ЗВО, як і до інших студентів. В інтегрованій групі не можна, наприклад, на потребу студента з інвалідністю уповіль-

нювати темп лекції, зменшувати кількість пар та їх тривалість, спрощувати чи скорочувати обсяг навчального матеріалу, оскільки це знижує якість фахової підготовки. Інтеграція таких студентів забезпечується через упродовження спеціальних освітніх технологій і засобів навчання, а також педагогічного, психологічного, соціального, медико-реабілітаційного й фізкультурно-спортивного супроводу. Інклюзія – це особлива система навчання, яка передбачає індивідуальний підхід до студентів усіх нозологічних форм, відповідно до їхніх освітніх потреб, вимагає змін на всіх рівнях освіти та, передусім, формування безбар'єрного освітнього середовища. Для забезпечення інклюзії студента з інвалідністю в навчально-виховний процес слід насамперед урахувати й максимально компенсувати труднощі сприйняття навчального матеріалу студентами з інвалідністю. Майстерність викладачів закладів вищої освіти полягає в умінні вибрати такі технології, принципи і методи навчання, які сприяють розвитку творчості студента як здорового, так і того, що має проблеми з фізичним здоров'ям, формуванню самосвідомості, а також роблять процес навчання цікавим і захоплюючим.

Науковці Адирхаєв С.Г., Петько В.А., Бессарабова Ю.В. та інші [1, 10] здійснили дослідження, у якому науково-експериментально обґрунтували застосування форм, засобів, методів адаптивного фізичного виховання студентів з інвалідністю. Автори теоретично обґрунтували організаційні і методичні пріоритети фізичного виховання та спортивної діяльності, спрямованих на навчання руховим діям, формуванню рухових вмій і навичок, необхідних в процесі професійної підготовки та реабілітації, підвищення рухової активності в цілому, методик ефективного використання засобів адаптивного фізичного виховання та технологій адаптив-

ного спорту, спрямованих на підвищення рівнів здоров'я та фізичного розвитку, фізичної працездатності і фізичної підготовленості, покращення психічного стану студентів із різними нозологіями, що сприяло у подальшому житті їх професійній діяльності шляхом набуття корисних умінь та навичок та надання рівних із здоровими людьми можливостей у сфері трудових відносин, підвищення рівня зайнятості та забезпечення раціонального працевлаштування через одержання належної професійної освіти у вищій школі. Проте у наших дослідженнях ми не спостерігали використання на практиці розроблених даними авторами технологій фізичного виховання студентів.

Більш вдало, на наш погляд, здійснюється адаптивне фізичне виховання студентів з інвалідністю шляхом їх залучення до секційних занять з видів спорту, які використовують досвід Українського центру фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт». Державна політика України в галузі спорту інвалідів зорієнтована, з одного боку, на підтримку й стимулювання паралімпійського та дефлімпійського спорту як спорту вищих досягнень, а з іншого – на розвиток фізкультурно-реабілітаційного й фізкультурно-спортивного руху. Проте до таких секцій потрапляє лише невелика кількість студентів з інвалідністю в силу зазначених вище обставин.

Висновки. Аналіз літературних джерел виявив, що адаптивне фізичне виховання студентів з інвалідністю є актуальною проблемою, яка передбачає впровадження в практику роботи різних педагогічних технологій. Результати аналізу документальних матеріалів виявили, що у 2017-2018 навчальному році у Дніпровському національному університеті імені О. Гончара навчалось 152 студента з інвалідністю, що складало 1,8% від загального числа здобувачів вищої освіти. Серед нозологічних груп інвалідності

у студентів найбільш поширеними є хронічні захворювання внутрішніх органів (31%), порушення зору (19%) та аномалії розвитку кінцівок (14%). Педагогічне спостереження показало, що адаптивне фізичне виховання студентів з інвалідністю у ДНУ ім. О. Гончара здійснюється у групах фізичної реабілітації і складається із засвоєння теоретичного розділу та лікувальної фізичної культури у залежності від діагнозу. Студенти з інвалідністю або відвідують практичні заняття у групах фізичної реабілітації, або звільнені від практичних занять з фізичного виховання. Контроль за динамікою показників фізичного стану здійснюється на основі реєстрації їх значень на початку і кінці семестру і навчального року. Проте була виявлена низка проблем адаптивного фізичного виховання студентів у закладі вищої освіти, що призводить до низького рівня ефективності фізкультурно-оздоровчої роботи зі студентами з інвалідністю в результаті недопуску до занять фізичними вправами, недостатньої кількості підготовлених викладачів кафедр з фізичного виховання для роботи з студентами з інвалідністю та методичних матеріалів з організації фізкультурних занять інтегрованого навчання, незадовільної оснащеності спеціальним спортивним інвентарем та обладнанням тощо.

Фінансування. Наукова робота не має спеціального фінансування та виконана згідно зі “Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр.” Міністерства освіти і науки України відповідно до теми “Науково-теоретичні засади вдосконалення процесу фізичного виховання різних груп населення”, номер державної реєстрації 0116U003010 та плану НДР Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Вдячності. Автор висловлює вдячність за співпрацю у

проведенні дослідження кафедри фізичного виховання ДНУ ім. О. Гончара. Особливу подяку виражаємо викладачу зазначеної кафедри Л.І. Татарченко.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність будь-якого конфлікту інтересів.

Перспективами подальших досліджень із цього напрямку є

вивчення шляхів залучення до занять фізичною культурою й спортом якомога більшої кількості студентів з інвалідністю для їх успішної інтеграції у суспільство.

Література

1. Адирхаєв С.Г. Сучасна технологія фізичного виховання студентів з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивної освіти. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. 2016. № 1. С. 4-12.
2. Винник Д.П. Адаптивное физическое воспитание и спорт / пер. с англ. И. Андреев. К.: Олимпийская литература, 2010. 608 с.
3. Загальні основи адаптивного фізичного виховання : навчальний посібник / М.В. Москаленко та ін. Дніпропетровськ: Інновація, 2014. 132 с.
4. Кашкова М.П. Адаптивная физическая культура в ВУЗе. Здоровье, спорт, реабилитация. 2016. № 1. С. 19-21.
5. Ковтун А. Адаптивна фізична культура як навчальна дисципліна в системі вищої професійної освіти. Спортивний вісник Придніпров'я. 2010. № 2. С. 182-185.
6. Ковтун А. Визначення готовності викладача кафедри фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями. Спортивний вісник Придніпров'я. 2011. № 2. С. 119-124.
7. Когут І.О. Соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури в Україні (на матеріалі адаптивного спорту) : автореф. дис. здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 24.00.02. Київ, 2016. 44 с.
8. Круцевич Т., Пангелова Н. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016. № 1. С. 109-114.
9. Макарова Є.В. Фізична реабілітація в загальній структурі соціальної адаптації студентів з інвалідністю. : автореф. дис. здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз.вих. : 24.00.03. Львів, 2013. 40 с.
10. Петьков В.А., Бессарабова Ю.В. Технология физического воспитания студентов с ограниченными возможностями и инвалидов. Теория и практика общественного развития. 2015. № 5. С. 139-141.
11. Теория и организация адаптивной физической культуры : в 2 т. / под ред. С.П. Евсеева. М.: Советский спорт, 2005. Т.1. 296 с.
12. Теорія і методика фізичного виховання : у 2 т. / гол. ред. Т.Ю. Круцевич. Київ: Олімп. л-ра, 2017. Т. 2. 448 с.
13. Усачев Н.А., Сурнин Д.И., Чемпалова Л.С.

References

1. Adyrhaev S.G. Modern technology of physical education of students with disabilities in the conditions of inclusive education. Pedagogika, psichologia ta mediko-biologicni problemi fizicnogo vihovanna i sportu. 2016. No. 1. P. 4-12. (In Ukrainian).
2. Vinnik D.P. Adaptive physical education and sport / transl. from English I. Andreev. K. : Olympic literature, 2010. 608 p.
3. General basics of adaptive physical education: textbook / M.V. Moskalenko and others. Dnipropetrovsk: Innovation, 2014. 132 p.
4. Kashkova M.P. Adaptive physical education in the university. Zdorov'e, sport, reabilitacyya. 2016. №1. P. 19-21. (In Russian).
5. Kovtun A. Adaptive Physical Culture as an Educational Discipline in the System of Higher Professional Education. Sportsnij visnik Pridniprov'ia. 2010. №2. P. 182-185. (In Ukrainian).
6. Kovtun A. Determination of readiness of the teacher of the department of physical education for work with students with limited physical abilities. Sportsnij visnik Pridniprov'ia. 2011. №2. P. 119-124. (In Ukrainian).
7. Kogut I.O. Socio-humanistic principles of development of adaptive physical culture in Ukraine (on the material of adaptive sports). Dokt. Diss., Kyiv, 2016. 44 p.
8. Krutsevych T., Panhelova N. Modern tendencies in the organization of physical education in University. Sportsnij visnik Pridniprov'ia. 2016. No.1. P. 109-114. (In Ukrainian).
9. Makarova Ye.V. Physical rehabilitation in the general structure of social adaptation of students with disabilities. Dokt. Diss., Lviv, 2013. 40 p.
10. Petkov V.A., Bessarabova Yu.V. The technology of physical education of students with disabilities and disabled persons. Teoriya i praktika obshhestvennogo razvitiy . 2015. No. 5. P. 139-141. (In Russian).
11. Theory and Organization of Adaptive Physical Culture: 2 vol. / Ed. S.P. Yevseyev. M.: Soviet Sport, 2005. Vol.1. 296 p.
12. The theory and methods of physical education: 2 vol. / Ch. edit T.Yu. Krutsevych. Kiev: Olympic literature, 2017. Vol. 2. 448 p.
13. Usachev N.A., Surnin D.I., Chempalova L.S. Issues of improving the efficiency of physical education

- Вопросы повышения эффективности физического воспитания студентов с ограниченными возможностями здоровья. Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2017. № 11(153). С. 259-263
14. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : автореф. дис. здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.05. Старобільськ, 2016. 46 с.
15. Allar I., Baek J.-H., Taliaferro A. Addressing Inclusion in Higher Education Physical Activity Programs. *The Journal of Physical Education*. 2014, Vol. 85, № 9, P. 36-41.
16. Archambault M.-J., Searcy Y. D. The Power of Adapted Sports, Changing Attitudes in Higher Education: An Exploratory Study. *Palaestra*. 2018, Vol. 32. № 4, P. 37-40.
17. Hutzler Y., Barak S. Self-efficacy of physical education teachers in including students with cerebral palsy in their classes. *Research in Developmental Disabilities*. 2017. Vol. 68. P. 52-65.
18. Hutzler Y., Hellerstein D. Adapted Versus Adaptive Physical Activity. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2016. Vol. 33. №2. P. 109 -112.
19. Kokaridas D., Paslamouska M., Patsiaouras A., Natsis P., Karagiannidis I. Dynamic Evaluation Approach in Adapted Physical Education: Assessing Individualized Education Procedures for Inclusion Purposes. *Electronic Journal for Inclusive Education*. 2014. Vol. 3. № 2. URL: <http://corescholar.libraries.wright.edu/ejie> (Last actssed: 07.02.2019).
20. LIU Li-xin. Enlightenment of Social Adaptability of Sports Major College Students on Physical Education in Colleges. *Journal of Beijing Sport University*; 2017, Vol. 40, №1, P. 78-95.
21. Pocock T., Miyahara M. Inclusion of students with disability in physical education: a qualitative meta-analysis. *International Journal of Inclusive Education*. 2018. Vol. 22. №7. P. 751-766.
22. Úbeda-Colomer J., Devís-Devís J., Sit C.H.P. Barriers to physical activity in university students with disabilities: Differences by sociodemographic variables. *Disability and Health Journal*. 2018. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1936657418302097?via%3Dihub>. (Last actssed: 07.02.2019).
- of students with disabilities. *Ucheny'e zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta*. 2017. №11 (153). P. 259-263. (In Russian).
14. Chaikovskiy M.E. Theory and practice of social-pedagogical work with young people with special needs in conditions of inclusive educational space: author's abstract of the dissertation for obtaining a scientific degree of the doctor of pedagogical sciences : 13.00.05. Starobilsk, 2016. 46 p.
15. Allar I., Baek J.-H., Taliaferro A. Addressing Inclusion in Higher Education Physical Activity Programs. *The Journal of Physical Education*. 2014, Vol. 85, № 9, P. 36-41.
16. Archambault M.-J., Searcy Y. D. The Power of Adapted Sports, Changing Attitudes in Higher Education: An Exploratory Study. *Palaestra*. 2018, Vol. 32. №4, P. 37-40.
17. Hutzler Y., Barak S. Self-efficacy of physical education teachers in including students with cerebral palsy in their classes. *Research in Developmental Disabilities*. 2017. Vol. 68. P. 52-65.
18. Hutzler Y., Hellerstein D. Adapted Versus Adaptive Physical Activity. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2016. Vol. 33. №2. P. 109 -112.
19. Kokaridas D., Paslamouska M., Patsiaouras A., Natsis P., Karagiannidis I. Dynamic Evaluation Approach in Adapted Physical Education: Assessing Individualized Education Procedures for Inclusion Purposes. *Electronic Journal for Inclusive Education*. 2014. Vol. 3. № 2. URL: <http://corescholar.libraries.wright.edu/ejie> (Last actssed: 07.02.2019).
20. LIU Li-xin. Enlightenment of Social Adaptability of Sports Major College Students on Physical Education in Colleges. *Journal of Beijing Sport University*; 2017, Vol. 40, №1, P. 78-95.
21. Pocock T., Miyahara M. Inclusion of students with disability in physical education: a qualitative meta-analysis. *International Journal of Inclusive Education*. 2018. Vol. 22. №7. P. 751-766.
22. Úbeda-Colomer J., Devís-Devís J., Sit C.H.P. Barriers to physical activity in university students with disabilities: Differences by sociodemographic variables. *Disability and Health Journal*. 2018. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1936657418302097?via%3Dihub>. (Last actssed: 07.02.2019).

Ковтун Алла

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10; 49094, Україна
e-mail: allakovtun555@ukr.net, тел. +38(050)8507503

Михайленко Юлія

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10; 49094, Україна